

Do práce skupiny odborných poradcov Ministerstva školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky sa (aj keď nakrátko) zapojil človek s vyše 20-roč. skúsenosťami z pôsobenia v UNESCO, doc. PhDr. MIROSLAV BAŽÁNY, CSc. Pre tých skôr narodených je toto meno dost' známe, tým mladším sa pokúsime priblížiť jeho životnú dráhu a názory v dnešnom rozhovore.

Vyštudoval v Bratislave lingvistiku a psychológiu. V roku 1948 odišiel po skončení štúdia do Francúzska, kde v Paríži absolvoval jednoročný kurz psychofyziológie u profesora Pierona. Koncom roku 1947 odišiel do Veľkej Británie, kde sa zapísal na London School of Economics. Tu sa venoval pre zmenu štúdiu matematickej psychológie u profesora Berta. Krátky čas nato pracoval v rámci svojho študijného pobytu v tejto krajine na Inštitúte priemyselnej psychológie (Institut Industrial Psychology). Vo februári 1948 sa vrátil na Slovensko. Stal sa riaditeľom Psychotechnického ústavu a Ústrednej poradne povolani, inštitúcie na využívanie poznatkov a metód psychotechniky v rôznych oblastiach spoločensko-ekonomického života. V roku 1948 bol ústav premenovaný na Československý ústav práce - Oblasť ústav pre Slovensko. Stál v dvadsiatich piatich rokoch na čele takéhoto pracoviska nebola iste maličkosť. Tu pracoval až do roku 1953. V tom čase uložil politicko-ekonomickému oddeleniu ústavu úlohu urobiť rozbor čerpania viazaných vkladov v českých krajinách a na Slovensku. V čom sa jasne ukázalo o koľko bolo Slovensko ukracovaná. Uverejali o tomto probléme štúdiu a onedlho sa jeho kariéra riadiaceho pracoviska ústavu skončila. Po čase, keď ho nikto nechcel zamestnať a problém upadol do zabudnutia, pustil sa do syntetického, ale nanejvýš dôležitej práce - budovania zázemia psychologických vied na Slovensku. S jeho pomocou vzniklo najskôr

Psychologické laboratórium Slovenskej akadémie vied a neskôr prvá psychologicko-výchovná klinika v Bratislave. Podieľali sa i na vybudovaní Laboratória porovnávacej a fyziologickej psychológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, Inštitútu špeciálnej a liečebnej pedagogiky a napokon na vzniku podniku Psychodiagnostické a didaktické testy. Tým bola prakticky dotvorená štruktúra psychologických pracovísk, ktoré táto krajina potrebovala. Poslednou jeho aktivitou v tomto smere bolo riadenie liečebno-výchovných ústavov, z ktorých jeden bol v Kyneku pri Nitre, druhý v Lubochni-Doline.

Potom sa dostal do služieb rezortu Školstva, kde sa podieľal na riešení otázok výstavby školských zariadení na Slovensku, na prebudovaní systému prijímacích pohovorov na vysoké školy, na tvorbe koncepcie školskej sústavy. To už klopal na dvere rok 1968, kedy sa stal stúpencom pražskej jari

a Dubčeka. Po afére s jednou vysielacskou nrdne odchádza začiatkom roku 1969 do exilu.

Zakrátko sa zhodou okolností dostáva do UNESCO (Organizácia Spojených národov pre výchovu, viedu a kultúru), ktoré je špecializovanou ustanovizňou OSN so sídlom v Paríži. Stáva sa tu expertom pre funkciu alfabetizáciu, svetový program financovaný rozvojovým fondom OSN a realizovaný UNESCO. O pôsobení v službách tejto organizácie doc. Bažány hovorí: „Na tomto projekte som robil najskôr v Iráne, kde som strávil dlhých 9 rokov. Podarilo sa mi vybudovať ústav pre výchovu a výcvik dospelých, uskutočniť reformu iránskeho technického školstva. V jej rámci napríklad vznikla otvorená univerzita pre výchovu stredných technických kádrov. Odtiaľto viedla moja púť do Turecka, kde som tiež v službách UNESCO pôsobil štyri roky. Robil som poradcu ministra školstva pre výchovu dospelých i pre reformu vysokých škôl, najmä polytechník, ktoré sú tam ponímané ako medzičlánok medzi klasickou strednou a vysokou školou. Vtedy tam chceli s univerzitou odhádzať tie odbory, ktoré si nevyžadujú štvor- alebo päťročný štúdium. Za mojej pomoci zaviedli jedno-, dvoj- a maximálne trojročné štúdium na polytechnických s touto náplňou.

Moja púť pokračovala do Strednej Ameriky, kde som pracoval v Hondurasu a Guatemale, ale moje služby využívali aj ďalšie zo stredoamerických štátov. Orientoval som sa nielen na alfabetizáciu, ale aj na výchov-

no-vzdelávacie využívanie rozhlasu a televízie. V neposlednom rade bolo mojhou úlohou pomôcť zosúladiť rozdielne vzdelávacie systémy v týchto republikách tak, aby bol v tejto rečivo viac-menej homogénnej oblasti možný prechod študentov z jednej krajiny do druhej. Tieto možnosti sa tam napokon otvorili.

Potom som sa vrátil do ústredia UNESCO v Paríži, kde som vyše roka pracoval vo funkcii vedúceho oddelenia pre vyhodnocovanie projektov.

Odtiaľto som prešiel pomocť zavádzať vyhodnocovací systém do viacerých krajín Južnej Ameriky a Afriky, kde malo UNESCO rozpracované svoje projekty. V rôznych krajinách išlo o rôzne projekty vzdelávacích systémov. Z tejto úlohy som prešiel ako hlavný technický poradca ministra školstva do Zaire. Tu som strávil nad reformou ich školského systému štyri roky.

Ak to v skratke zhrniem, v rámci UNESCO som sa vo väčšej či menšej miere podieľal na rôznych školských projektoch v 24 krajinách sveta. Za ten čas človek nadobudol skutočne nemalú skúsenosť a poznatkov.

Po ukončení mojej úlohy v Zaire som s UNESCO odišiel a dal som sa penzionovať. Pracovať som však predsa len neprestal. Najskôr to bolo pre jednu organizáciu spojenú s Cambridžskou univerzitou, neskôr som robil člena vyhodnocovacích tímov rozvojového fondu OSN v New Yorku, v rámci čoho som sa podieľal na úlohách v Zambii, Tanzánii, Sudáne a na Madagaskare. Skúmal som identifikáciu projektov, ktoré by mohla financovať Svetová banka alebo Africká banka pre rozvoj. No a po splnení týchto úloh sa mi zrazu otvorila možnosť vrátiť sa domov, do krajiny, kde som sa narodil a kde sú moje korene. Aj keď mojim prechodným domovom sa uplynulých dvadsať rokov bolo Anglicko, na jeho území som sa vlastne zdržiaval strašne málo, za celý ten čas to bolo hádam iba 290 dní. Teší ma, že som v nedávnych dňoch získal opäť československé štátne občianstvo a mám možnosť žiť opäť aj tu.“

Rozhľad a invencia ako nevyhnutný predpoklad

Po dlhých rokoch ste vo svojej vlasti sice iba krátky čas, ale ako odborníkovi vám iste nedá nezodpovedať vývoj školského systému u nás a trendy v jeho prestavbe.

Môj postoj a hodnotenie treba brať prirodzene s určitou rezervou. Čo chýba celému tomuto školskému systému z vášho pohľadu? Je to v prvom rade ucelená koncepcia rozvoja. Chýba mi tendencia, kam tento školský systém speje, čo sú jeho strategické ciele, ktoré sleduje. Mám dojem, že doteraz išlo nie o koncepčnú prácu, ale viac o menšej o odstraňovanie niektorých tých deformácií, ktoré sa prejavili v tomto systéme. Nie kde ide hádam až o látnie diery.

Bez rozvoja koncepcie národného školstva nie je možné zmysluplne pracovať. Základným predpokladom pre vybudovanie koncepcie je cieľ, ktorý chceme dosiahnuť. Ten môže byť definovaný rôznym spôsobom, či už v pojmoch politických, sociálnych, či čisto pedagogických. Avšak budovať koncepciu možno iba za predpokladu, že základné údaje o školstve ako celku sú disponibilné. Čo som zatiaľ zistil ja, to tu nejstuje. Napríklad - ale to nie je chyba školstva, ale celého toho federálneho vedenia - človek sa tu nemôžu dopátrať, aký je hrubý národný dôchodok Slovenska, hrubý domáci produkt Slovenska, rozpočtové ukazovatele sú ťažko použiteľné, pretože niektoré veci sú financované z Prahy, niektoré z Bratislavy, pritom ide aj o rezortnú viackoľajnosť, čo všetko fakticky znemožňuje akúkoľvek ekonomickú analýzu tohto systému. Ťažko zistiť ako funguje, ako pracuje, ako sa rozvíja, aká je jeho efektívnosť. Bez poznania základných ekonomických ukazovateľov vo finančnictve je ťažké analyzovať, kde sú najväčšie problémy tohto systému.

Prekvapujú ma aj niektoré iné veci, napríklad diskusia o modeli gymnázia. Bol som dost' prekvapený, že sa začalo uvažovať o budovaní 8-triednych gymnázií, keď sa prakticky na celom svete speje k určitej jednotnej základnej škole, ktorá pripravuje svojho absolventa na voľbu jeho budúcej profesie. Mám dojem, že aj také klasické kapitalistické štáty, ako Nemecko, či Anglicko jednoznačne prijali koncept spoločného výchovno-vzdelávacieho základu pre každé dieťa, pretože si dobre uvedomili, že elitistické systémy, ktoré tam existovali, viedli k tomu, že sa strácal určitý mozgový potenciál detí, ktoré pochádzali zo sociálne slabších vrstiev, alebo ich celkový psychický vývoj bol jednoducho akceleračne oneskorený, pričom potom dosiahol normu, alebo ju aj prekročil.

Ďalší problém, ktorý ma tu prekvapuje je nadväznosť jednotlivých stupňov školy. Ja som v mnohých veciach stúpencom Blooma a domnievam sa, že treba predovšetkým jasne definovať profily žiakov

jednotlivých stupňov. Dnes je problém povedať, aký je vlastne profil absolventa prvého, druhého či tretieho stupňa? Ak totiž nedefinujete presne profil, ako potom stanovíte obsah vzdelávania, ako objektívizovať predmety a ich zloženie?

Iná vec, ktorá ma tiež prekvapila, bola príprava učiteľov. Navštívil som viaceré školy, sedel som na vyučovacích hodinách, bol som na pedagogickej fakulte a zistil som, že v podstate my nepripravujeme učiteľa ako komplexného výchovno-vzdelávacieho činiteľa, ale pripravujeme v prevažnej miere iba didaktika. Zdá sa mi, že formovanie osobnosti je ponechané dost' bokom a hlavný dôraz sa kladie na absorbovanie vedomostí žiakom, a to akýmkoľvek spôsobom. V dôsledku toho sa potom celkom zákonite vytráca z našej školy napríklad také dôležité veci, ako je formovanie národného povedomia, ako je formovanie určitej národnej hrdosťi. Táto otázka sa nedá riešiť zavedením predmetu občianska náuka, či nejakého podobného. To sú atribúty, ktoré sa musia prelnať celým procesom práce každého učiteľa, bez ohľadu na aprabačný predmet. S tým súvisí ďalší málo pochopiteľný fakt, že v našom systéme máme učiteľa a vychovávateľa. Ja som presvedčený, že je to nelogické, pretože učiteľ musí byť aj vychovávateľom a vychovávateľ aj učiteľom. Mám dojem, že tu ide o málo rozumné byrokratické rozdelenie ich úloh.

Stretil ste sa s radom odborníkov, ale aj učiteľov zo škôl. Mám dojem, že tých druhých bolo predsa len viac. Takže aký je podľa vás náš učiteľ?

Ak môžem porovnávať s inými krajinami, nie sme na tom celkovo s učiteľstvom zle. Isté zmeny v ich práci, ale najmä v príprave sú však nevyhnutné. Problém formovania osobnosti je zaujímavé porovnať s Veľkou Britániou. Ja som pri tomto porovnaní presvedčený o tom, že výchovná činnosť má mať kontinuálny charakter, má byť pokračovaním denného režimu, na vyučovanie v škole musia bezpodmienečne nadväzovať ďalšie kultúračné aktivity. Povedal by som, že sa mylí tá, ktorá ma presvedčovala, že mimoskolská činnosť na školách v Slovenskej republike je dostatočne rozvinutá.

Pozorujem, že sa tu plánujú rôzne experimenty s učebnými osnovami, s tým, že sa tu bude v niektorých školách vyučovať podľa zahraničných školských systémov. Vela sa hovorí o súkromných školách, ktoré by mali mať možnosť modifikovať používané učebné osnovy, hovoriť sa o veľkom počte voľtebných predmetov. Chceme povedať, že v celej západnej Európe je tendencia používať všade jednotný učebný plán, ktorý sa dodržiava v každej škole, bez ohľadu na to, či je súkromná, či štátna. Británia bola z tohto hľadiska donedávna zaujímavým štátom. Tam si riadi-

teľ školy, obzvlášť súkromnej, mohli ľubovoľne upravovať učebný plán, pričom mohol samozrejme podľa vlastnej dvahy vypustiť dejespis, zemepis, či iný predmet a nahradiť ho iným. Mali tam spolu 23 voľtebných predmetov. Nakoniec sa tento systém dostal do takých problémov, že konzervatívna vláda bola nútená vypracovať nový školský zákon, ktorý po prvýkrát v dejinách Anglicka stanovuje jednotný učebný plán s ponechaním minimálneho množstva hodín na voľný výber. Ak má byť niečo experimentom, tak to musí byť experiment od začiatku do konca. Nie je naozaj účelné automatizky prenášať do školského systému nejaké prvky zo zahraničia, ktoré možno vyhovujú v štáte, odkiaľ pochádzajú. Tam mali možno úspech, ale otázne je, či ich prebraté bude osôznám. Prípadať mi to tak trochu ako spílenie sa, byť rýchle svetovým.

Vráťme sa ešte k pôvodnej otázke - je viditeľnejší rozdiel medzi učiteľom u nás a vo vyspelých krajinách?

Rozdiel je vari v tom, že aj v krajinách, kde dochádza k silnému zníženiu štátneho rozpočtu najmä v sociálnom sektore, žiaden z týchto systémov neprípustí, aby priemerná úroveň plátov učiteľov poklesla pod úroveň ostatných, porovnatelných kategórií pracovníkov. Opäť si pomôžem príkladom z Anglicka. Dnes chýba v Anglicku 4000-8000 učiteľov. Ako na to reaguje vláda? Na jednej strane sa tu snažia späť do školských služieb pritiahnúť ženy s domácnosťi, ktoré kedysi boli učiteľkami. Iný krok smeruje k „lanďreniu“ učiteľov z Holandska a Nemecka. Dôležitým opatrením je, že posledné dva-tri roky dochádza k stálemu, systematickému zvyšovaniu plátov učiteľov, a to aj ponad mieru inflácie. Základný rozdiel medzi učiteľom na Slovensku a inde teda vidím v zabezpečení sociálno-materiálnych podmienok jeho práce.

V Bratislave som sa napríklad stretol s učiteľkami, ktorých bolo osem na jednej izbe. Takto bývali

dva roky, pričom pridelenie bytu bolo v nedohľadne. Ak teda chceme dobrého učiteľa, musíme mu vytvoriť k tomu, aby takým mohol byť, aj základné predpoklady.

Ako som už spomenul, na Slovensku je chýbou, že učiteľia sú pripravovaní viac ako didaktici a nie ako komplexní odborníci schopní svojim príkladom a najmä mysliteľným strhnuť zverených žiakov kolektív. Na čo sa vonku stále viac kladie dôraz, je venovanie sa formovaniu osobnosti mladých ľudí. Ak zbierate napríklad francúzsky systém, ktorý je silne meritokratický, v jeho rámci je rozhodujúca sviadnosť požiadavky školy, ktoré sú niekedy tak zaťažujúce, že nejde ani tak o to zistiť, či sú žiaci schopní sviadnuť látku, ale či sú schopní sviadnuť stres. Prejavuje sa to najmä v príprave žiakov, ktorí končia maturitou a pripravujú sa na tie veľké francúzske školy, ktoré si vyžadujú 1-2-ročnú prípravu. V jej rámci ide skutočne najmä o to, zistiť, do akej miery je mladý človek schopný zvládnuť stres. Práve preto sa nemožno čudovať, že absolventi týchto škôl, ktorí odchádzajú do ekonomickej sféry, sú ľudia, ktorých nájdete vo všetkých ekonomických riadiacich funkciách. Sú jednoducho pripravení tak na politické ako aj sociálny stres, ktorý vo vedúcich funkciách musí zvládnuť. Z tohto vidno, že v škole nie je dôležitá len poznatková zložka, ale aj zložka osobnosti.

Cieľom našich politických školstva je hľadať model školskej sústavy, ktorý by akceptoval aj pozitívne poznatky zo zahraničia. Aká je podľa vás najvhodnejšia cesta v tejto oblasti?

Pokiaľ ide o mňa, ja som proti preberaniu akýchkoľvek celkových modelov. Mám dojem, že modely majú význam len pre komparatívne účely. Ja som pracoval veľmi dlho v rozvojových krajinách a kdekoľvek som prišiel napríklad do frankofónnej krajiny, tak som tam našiel modifikáciu francúzskeho alebo belgického školského systému, keď som prišiel do anglo-

fónnej oblasti, tak to bolo napodobňovanie alebo prevzatie anglického modelu. Ovšem, tieto systémy všetky skrachovali, pretože nezodpovedali konkrétnym ekonomickým a sociálnym podmienkam tej-ktorej krajiny vzhľadom na stupeň jej vývoja. Samozrejme, tu ide vo väčšine prípadov o nedemokratické krajiny, ovládané určitou elitou, ktorá, keby som použil marxistickú terminológiu, tvorí komplementnú buržoázia, ktorá sa skôr identifikovala s tým cudzím, ako s vlastným národným. Takže, keď som sa dostal niekde do úloh pomáhať budovať systém školstva v rozvojovej krajine, tak som sa snažil v prvom rade zistiť, aké výchovné a vzdelávacie metódy v tejto krajine existovali, než tam prišiel kolonizátor, ktorý im začal prinášať tzv. európsku kultúru, teda aj európske školstvo. Školský systém vo väčšine prípadov tak, ako bol prebratý, nezodpovedal mentalite tej-ktorej krajiny, bol s ňou jednoducho v konflikte. Napríklad krajina, ktorá nemá žiaden priemysel, si vychováva technické kádre v celej škále odborov pešne krásne tak, ako v tej-ktorej materskej koloniálnej krajine. Pracovné príležitosti pre týchto ľudí u nich doma sú však nulové.

Ako hodnotíte reagovacie na školskej sústavy na trhový mechanizmus, ktorý je v mnohých smeroch determinantom práce školy?

Mám dojem, že tento moment slovenské školstvo stále nedocieľuje a ide zotravnosťou v šlapajách predchádzajúcich rokov. Zoberme si napríklad problém učebných a študijných odborov. Mňa osobne prekvapuje tá úžasná špecializácia stredných a vysokých škôl na Slovensku. Celý trend v modernej pedagogike smeruje k tomu, dosiahnuť čo možno najuniverzálnejšie vzdelanie, ktoré umožňuje absolventovi voľnejšie uplatnenie. Tu som napríklad zistil, že na SVŠT nútia žiakov, aby sa už v 1. ročníku špecializovali na jednotlivé katedry. To považujem za veľký omyl, pretože v trhovom mechanizme, v trhovom hospodárstve nikto dopredu nevie, ako bude priemysel reagovať na trh, čo sa udeje v technológiách. Prudká technologická zmena, rast nových poznatkov, môže absolventa takto úzko profilovaného štúdia postaviť obrazne povedané do ošajdu. Okrem toho sa veľmi rýchlo mení organizácia práce, čiže aj z tohto hľadiska je nevyhnutná versatilita. Špecializácia by mala prebiehať až v praxi. Mám pocit, že tu si niektorí ľudia predstavovali a možno ešte dodnes predstavujú, že čím vyššia špecializácia, tým lepšie. Omyl, trhový mechanizmus si vyžaduje pravý opak.

(Pokračovanie v čísle 45.)
Rozhovor viedol
EUBOŘ PAJTINKA

Vráme sa ešte raz k učiteľovi. U nás konštatujeme, že učiteľské povolanie nemá dostatočnú spoločenskú prestíž. Aké má postavenie učiteľ v západných krajinách? Na čom je tam postavenie jeho prestíž?

— Toto je samozrejme v každej jednej krajine variabilné. Mimoriadne dôležitý je výber adeptov na učiteľské povolanie. Keď budete mať veľmi nízke platové podmienky v porovnaní s inými odborníkmi, aspirácia byť učiteľom u prípadných adeptov bude tomu úmerná. Napokon, zažil som to ešte pred emigráciou — kto išiel u nás na učiteľstvo? Často ten, kto neuspel na medicíne, či iných odboroch. To je, myslím, prvá vec.

Okrem toho, samotný výber, ak sa vôbec robí, by mal oveľa viac prihliadať na osobnostné charakteristiky a najmä na hĺbku záujmu uchádzača o toto povolanie. Ak ide totiž iba o povrchný záujem, úspech takéhoto budúceho učiteľa v praxi je skutočne veľmi otázný.

Ďalšia vec je, že pripravovať učiteľa v učebniach fakulty bez toho, že by adept nebol priamo zangažovaný už od prvého ročníka na kontakte s dieťaťom, bez praktickej stránky prípravy, je nepredstaviteľné.

Byť učiteľom nie je len veda, ale aj umenie. Predsa nebudete maliarovi hovoriť teoreticky ako má malovať, pričom mu neumožníte prakticky si to skúšať. Systém nácvikov, resp. posielat' kedy-tedy adepta učiteľstva do školy ako hospitanta, to nie je účinná cesta. V dnešných školských systémoch niektorých krajín sa objavuje aj to, že do školsťva prijímajú napríklad matematickov, fyzikov, kybernetikov, ktorí majú záujem učiť. Títo dostanú povetznú ročnú špeciálnu pedagogickú prípravu a postupne sa začleňujú do učiteľskej praxe. V niektorých predmetoch sa totiž ukazuje, že je lepšie zobrať odborníka, ktorý bol pripravovaný pre nejakú inú oblasť, a ten postupne nadobudne pedagogické vzdelanie.

Mám dojem, že na Slovensku existuje problém celkovej dôstojnosti učiteľského povolania. Keď som rozprával s rodičmi školopovinných detí dospel som sa aj o úplne nepochopiteľných reakciách učiteľov voči žiakom. Počul som napríklad o učiteľke, ktorá roztrhala dieťaťu výkres len preto, že čosi malo byť namalované väčšie a dieťa to nakreslilo menšie, alebo o učiteľke, ktorá, keď príde do triedy, povie: „Dnes tu budete sedieť ticho, nikto sa ani nepohne...“ To je pedagogicky neprijateľné. Pravdaže, takéto reakcie môžu súvisieť aj s inými vecami, napríklad s tým, ako je organizovaný celkový život školy. Táto spoločnosť sa dnes učí demokraticky, hovorí sa o rusení starých štruktúr, avšak ťažko si možno predstaviť niekde inde vo svete, že učiteľ, ktorý má 2-3-ročnú pedagogickú prax, je zrazu zvolený za riaditeľa školy. To je nepredstaviteľný hazard. Byť riaditeľom školy totiž znamená a aj bude znamenať, že to musí byť dobrý pedagóg a zároveň dobrý manažér, dobrý ekonóm. K tomu treba mať určité skúsenosti a solidnú prípravu. Mám taký dojem, že tu sa speje k akejsi falšnej demokracii, totiž reakcie ja pán — ty pán, tak to ani v tom najmladšom kapitalizme, či trhovom mechanizme neexistuje. Tam je vždy niekto, kto dáva jasný, striktný príkaz na základe svojej funkcie a kvalifikácie.

Niektorí riaditelia, s ktorými som hovoril, si stážovali na papierovú vojnu. Mohol by som uviesť príklady aj z rozvojových krajín, kde odúbrali akékoľvek zbytočné papierovanie, ponechali riaditeľovi voľnosť, okrem poskytovania základných informácií, ktoré potrebuje školská správa, aby mohla vôbec proces sledovať a riadiť.

Celkové štruktúra riadenia školy by sa možno mohla na Slovensku obohatiť o jeden z progresívnych prvkov anglosaských krajín — v ich modeli má dôležité miesto školská rada. Táto je zložená z riaditeľa školy, zástupcu učiteľov, zástupcov rodičov, ale súčasne sú v nej dvaja-traja priemyselníci, podnikatelia, obchodníci, ktorí na jednej strane spájajú školu s reálnym životom obce, mesta, štvrte a na strane druhej sú súčasne akýmisi inšpirátormi v tom, ako môže škola doplniť svoje materiálne a finančné prostriedky. To je jedna vec, ktorá by u nás škole hľadám pomohla. Práca rodičovských združení sa mi tu totiž javí ako dosť povrchná, pretože chýba hĺbšia zainteresovanosť tejto komunity na práci a výsledkoch školy.

Bývam v Petržalke vedľa jednej základnej školy, ktorá má kapacitu

700 žiakov, ale chodí do nej žiakov 1200. Vedľa nej je nádherné športové ihrisko a zvyčajne, na tomto športovisku ani v pekné dni nebýva nikto. Je takmer absolútne nevyužitá. Samozrejme, je to na škodu najmä žiakov tejto školy. Pokiaľ sa nepodarí školu úzko napojiť na spoločenstvo, v ktorom ona žije, nič podstatnejšie sa na jej charaktere asi nepodarí zmeniť.

Domnievam sa, že budovať školský systém treba v spätosti a nadväznosti na sociálne a ekonomické zmeny v spoločnosti. Všeobecné trendy je možné vydedukovať. O niektorých som už hovoril; je to univerzálnosť, versatilita uplatnenia vedomostí a znalostí, je to mimo-

vek nezaostáva za svetom v poznatkoch, ako skôr v celkovej kultúrnosti.

Akú úlohu by mohol pri náprave takýchto nedostatkov zohrať učiteľ?

— Pamätám sa ešte na mojich učiteľov — každý z nich ovládal hru na niektorý hudobný nástroj. Boli to hudobníci, speváci, výtvarníci, herci. Dnes? Málokto vie na čomsi zahrať. Keď si zoberiete staré ochotnícke divadlo — učiteľ vedel v podstate nielen organizovať takýto súbor, ale ho aj režírovať, vedel dirigovať spevokol, kapelu.

né stanoviská, vedľa analyzovať situáciu, pomáhať politikom formulovať v politických programoch odborné zábery. V tejto súvislosti na Slovensku človek vidí akýsi politický mantinelizmus, pričom, keďže jednotlivé strany nemajú v pozadí silné tímy odborníkov, menia svoje stanoviská a názory na jednotlivé otázky zo dňa na deň.

Jednu poznámku mám ešte k ponímaniu Západu našimi ľuďmi. Keď tam cestujú, všimajú si prevažne iba plné obchody, elegantné autá a rozžiarené ulice. Ja by som im odporúčal, aby sa išli pozrieť aj niekde inde, aby sa išli pozrieť na rodiny, ktoré musia žiť v jednej izbe, na ubytovniach a pod. Všimnúť by si

určitému národu. Kozmopolitizmus, ktorý je dnes na našich školách, veľmi škodí. Raz obdivujeme Východ, raz Západ, ale nikdy sa neobdivuje to, čo je naozaj naše, na čo máme byť najskôr hrdí. Kedysi sa národné zakrývalo internacionalizmom a dnes je to kozmopolitizmus. Oba tieto extrémny podryvajú zdroje národnej kultúry, prináležitosti k tejto kultúre. Tu nejde o žiaden nacionalizmus, tu ide o prirodzenú národnú dôstojnosť, ktorú musí škola dieťaťu nejakým spôsobom vštepiť. Keď to neurobí, nepláť jednu zo svojich hlavných úloh.

Ako vyzerá personálna politika v školstve západných krajín?

— V prvom rade tu jestvuje takmer všade istý funkčný, i keď nepísaný model kariéry človeka. Pôkial ide, napríklad, o riaditeľov škôl, nie je z princípu možné, aby sa ním stal niekto, kto má iba dvoji, či trojročnú prax. Každý učiteľ je vo svojej práci permanentne sledovaný inšpektorským zborom. Tieto inšpektorské zbory sú silným nástrojom hodnotenia celého školského systému. Inšpektor v tomto ponímaní nie je kontrolór, nie je justičným, či iným orgánom, ale je to človek, ktorý má za úlohu, keď ide na návštevu niektorej školy, hodnotiť celkovo túto inštitúciu, vrátane konkrétnych učiteľov. Ak ten-ktorý učiteľ dosahuje veľmi dobré výsledky, existujú rôzne postgraduálne školenia, ktorých absolvovanie mu umožní stať sa vedúcim metodické skupiny učiteľov. Obdobne je možné v prípade dobrých výsledkov postupovať na post zástupcu riaditeľa i na miesto riaditeľa školy. Avšak do toho už má čo povedať aj školská správa. V podstate na ceste k riaditeľskému miestu nemôže uchádzač oň preskočiť niektorý zo spomenutých medzistupňov. Ak sa to predsa stane, ide o mimoriadnu vec, aj to zvyčajne v súkromnom školstve.

Kedysi aj v Česko-Slovensku existovala stabilita administratívneho aparátu z tohto hľadiska. Politická príslušnosť nehrala v tejto otázke rolu.

Obdobne aj pre oblasť štátnej správy v školstve platí akýsi postupový kľúč. Pracovníkom štátnej správy, štátneho orgánu sa človek môže stať na základe konkurzu, pričom pre začiatok sa stáva adjunktom, kedy ešte nemá definitívu. Tú dostáva až po určitom odskušaní. Na základe tohto potom takýto pracovník absolvuje viaceré školenia a kurzy. Napríklad, na britskom ministerstve školstva nájdete bežne v najvyšších funkciách ľudí, ktorí sa do svojich funkcií dostali postupne od najnižšieho článku, teda z miesta učiteľa. Samozrejme, tu ide o stabilný orgán a orgány štátnej správy takými byť musia. Človek, ktorý tam pracuje, má istotu, že sa mu nemôže nič stať ani v prípade, že povie názor, ktorý protičí názoru toho-ktorého politického predstaviteľa. V dobrých politických systémoch to politický predstaviteľ obyčajne rešpektuje, i keď nemusí s tým súhlasiť. Prosto, vidí aj druhú alternatívu, ktorá mu je v inom názore prezentovaná. Zásada je však taká, že ten-ktorý zamestnanec musí slúžiť podľa svojho najlepšieho svedomia a vedomia tomu orgánu štátnej správy, na ktorom pracuje.

Možno predvídať aký dopad bude mať trhový mechanizmus na naše školstvo?

— Ja si myslím, že do určitej miery áno. Rezort školstva môže napríklad postihnúť strata najkvalitnejších kádrov, pretože rôzne súkromné firmy im budú schopné platiť lepšie. Tomu treba predchádzať už teraz. Bolo by dobré, keby sa situácia z tohto hľadiska v rezorte posúdila.

Iste vzrastie nezamestnanosť. Bude potrebné preškoliť celý rad ľudí. Školstva sa bytostne táto otázka dotýka, pretože si treba kľásť otázku, ako túto úlohu zabezpečiť, ako využiť naše školské kapacity. A to už je aj otázka informácií a prognóz. Nebezpečenstvo, že z rezortu oídu najlepší ľudia, je dosť veľké. Treba robiť opatrenia, ako tomu zamedziť. To nie je len otázka platu, ale aj bytov, sociálneho zabezpečenia, celkového postavenia školstva v spoločnosti.

Na problémy a situáciu v školstve treba pozerat' z dlhšieho historického pohľadu. Mám taký dojem, že tu sa chce všetko naraz zmeniť. To nie je najšťastnejšie, pretože všetko si vyžaduje svoj čas. Každú zmenu do školstva, ale aj inde, si treba dobre premyslieť a hlavne, na čo sa nesmie zabudnúť — treba vidieť náklady, čo každá zmena znamená.

Rozhovor viedol: LUBOMÍR PAJTIKA

ROZHLAD A INVENCIA

ako nevyhnutný predpoklad

Pokračujeme v rozhovore z čísla 43 s doc. PhDr. MIROSLAVOM BAŽÁNYM, CSc., dlhoročným pracovníkom v UNESCO.

riadne adaptabilita vypestovaná u človeka a pod.

Na druhej strane je tu otázka samotného výchovno-vzdelávacieho procesu. Dnes aj najlepšie výchovno-vzdelávacie systémy, ktoré som videl, nestoja na memorizácii učiva, nejde teda v tomto procese o absorpciu poznatku, ale najmä o jeho hľadanie. Žiak sa má dostať k poznatku vlastným uvažovaním, experimentovaním. Na britskom systéme sa mi práve páči, ako učiteľ žiaka stimuluje k tomu, aby sa sám dopracoval k poznatku, ktorý sa vzápätí učí zapísať graficky, ale i to, ako tento poznatok uplatníť v živote, v praxi. Žiak si pritom musí uvedomiť, že ten-ktorý poznatok má funkčnosť v jeho prenose do praxe, že nie je samostatný. Musí si uvedomiť, že každý poznatok má svoju projekciu v ekonomike, hospodárstve, či niekde inde.

Precestovali ste celý rad krajín. Aké je vzdelanostné úroveň Slovákov v porovnaní so svetom?

— Keď som sa po rokoch sem vrátil, začal som, samozrejme, navštevovať všetkých príbuzných a známych, ktorých som roky nevidel. Takto som sa dostal i na vidiek, na dedinu. Čo ma najviac prekvapilo, bolo to, ako sa naše dediny dobudovali, ako vyrástli. Poschodové domy, kúpeľňa hore, kúpeľňa dole, spálne, balkóny. Čo ma však najviac zarazilo, že v týchto vilách chýba kniha. Sem-tam sa nájde nejaký magazín, z času na čas nejaké noviny. Keď som sa pýtal ľudí na túto vec, zvyčajne mi odpovedali — pre nás holo prvoradým záujmom niekde bývať. Ako je však takýto človek potom naviazaný na celkový kultúrny život? Mám taký dojem, že kultúra na Slovensku, to je Bratislava, Košice, sem-tam nejaké ďalšie mesto, ale vcelku — to dosť zlé. V rade dedín som sa spytoval, či tam majú nejaký hudobný krúžok, spevokol... Nie. V celom rade dedín — a je ich podľa mňa väčšina — je stav takýto. Iste sú aj výnimky, ktoré platia aj pre spomínané knihy.

Celkovo sa mi zdá, že náš člo-

vek sme v tomto smere urobili a robíme chybu. Máme pár umeleckých škôl a tie ostatné akoby sa spoliehali na ich prácu. Pravdepodobne sa treba vrátiť k otázke, ako škola a učiteľ prispieva k rozvoju určitých kultúrno-estetických vlastností.

V Anglicku máte napríklad na každej škole a na väčších školách zvlášť rôzne orchestre zložené napríklad len zo zvoncov, či píšťal, rôzne spevokoly, madrigalové zbory, hudobné kvartety a pod. To platí aj pre vysoké školy. V tomto smere teda dosť zaostávame a tu myslím, že priestor, kde by učiteľ spoločnosti pri jej celkovej kultivácii mohol najviac pomôcť.

Aký význam sa pripisuje vzdelaniu vo svete a ako v tomto porovnaní vyzeráme my?

— V minulosti boli v tejto spoločnosti dominantné politické kritériá hodnotenia ľudí a tie boli nadradené kritériám odborným. V dôsledku toho každý človek mohol robiť takmer všetko, pokiaľ mu to strana dovolila. Západná spoločnosť, včítane školského systému, vedie ľudí k vynaliezavosti, podnikavosti, rozmyšľaniu, k snahe uplatniť sa. Motorom v Spojených štátoch je dolár. Motorom v niektorých iných krajinách je spoločenská prestíž, ktorá hrá značnú úlohu a libru, či frank prináša v tejto súvislosti. Avšak otázka odbornosti je vždy kľúčovou otázkou. Ju dopĺňajú ďalšie charakteristiky — vedieť rozmyšľať, vedieť analyzovať situáciu, vedieť kombinovať všetky činitele, ktoré determinujú človeka. Odbornosť hrá v celkovej kariére človeka rozhodujúcu úlohu. Charakteristické je, že aj synkovia fabrikantov zvyčajne začínajú od piky. Rozhodujúce teda je, kto čo vie a s akým celkovým nasadením to vie uplatniť. Zoberť si napríklad politické strany — ja som presvedčený, že doba tzv. čistých politikov je preč. Za politickým vedením, ktoré vyrástlo z voľe voličov, dnes stojí káder odborníkov, ktorí dokážu ku všetkému zaujať veľmi kompetent-

mali aj stovky a tisíce mladých ľudí, ktorí sa túľajú po uliciach Londýna či Berlína, ktorí spia v metre, žobru. Mám taký dojem, že naši ľudia sú oklamaní pozlátkom a nevedomouji si, že v tomto svete existujú skutočne veľmi priepastné sociálne rozdiely.

Čo vie Európa či svet o Slovensku a Slovákoch podľa vašich skúseností?

Keď som prišiel do UNESCO, každý, kto so mnou hovoril, sa spytoval, odkiaľ som. Keď som povedal, že z Československa, zvyčajne každý dodal — vy ste teda zo strednej Európy, ste Čech. Trvalo mi takmer štyri roky, kým som všetkých ľudí v UNESCO presvedčil, že ja nie som Čech, ale Slováč. Osobne som písal niekoľko listov riaditeľovi BBC a robili to aj iní Slováci, lebo napríklad, keď hralo naše futbalové mužstvo v Paríži, komentátor komentoval zápas ako súboj Čechov s domácou reprezentáciou. V týchto krajinách jestvuje akási rečová laxnosť. Totiž, ľahšie je vypovedať jednoslabičné slovo Czech, ako povedať dvojslabičné Slováč. Pravda, je tu aj čosi tradované z prvej republiky, ale aj zo súčasného obdobia. Keď totiž naša veľvyslankyňa vo Washingtonu hovorí o Českom štáte, tak potom sa niet čo čudovať dezinformáciám Západu o Slovensku. Ak by sa to stalo v neakej inej krajine, takáto veľvyslankyňa by bola okamžite odvolaná.

Zastávam názor, že náš štát musí v určitých väzbách so zahraničím vystupovať ako ČSFR, avšak v rade organizácií športových, kultúrnych, ale aj ekonomických a politických môže vystupovať Slovensko samostatne. Už je skutočne najvyšší čas, aby sme pred zahraničím začali vystupovať ako Slovenská republika, ktorá je súčasťou Česko-Slovenska. Tým okamihom konečne začneme ľud presvedčať o svojej reálnej existencii. Čo ma však v zahraničí veľmi prekvapilo, to je ľahká asimilovateľnosť Slovákov. Vidím z toho sčasti aj školský systém, ktorý zatiaľ nie je schopný utvoriť v našich ľuďoch určitú hrdosť, dôstojnosť, to, že patríme k